

DET RØDE FREDERIKSBERG

Af Henning Bro

Med et konservativt styre på Frederiksberg siden 1909 skabte det landsdækkende medieopmærksomhed, at denne kronjuvel gled partiet af hænde ved kommunalvalget i 2021. Et vælger- og mandatmæssigt flertal fra Socialdemokratiet, SF, Enhedslisten og Det radikale Venstre samlede sig om en socialdemokrat som borgmester og en radikal som første viceborgmester. Et systemskifte, der naturlig nok rejser en række historiske spørgsmål.

I 2021 spurgte mange, hvem der egentlig havde magten før de konservative? Og hvad der var nøglen til de konservatives dominans i 112 år? For tilsyneladende hørte man sjældent noget om den kommunalpolitiske opposition.

Historien om Frederiksberg er relevant ud over af rent lokalhistoriske grunde, for kommunen adskilte sig – bortset fra det politiske styre – ikke stort fra landets øvrige storbyer endsige fra resten af hovedstaden, den ellers var en fuldstændig integreret del af.

Denne artikel trækker de lange linjer i kommunalpolitikken fra 1858, hvor Frederiksberg blev en selvstændig kommune. Artiklen behandler særligt perioden fra det første systemskifte i Frederiksbergs kommunalpolitik i 1896, over det næste i 1909 og op til det seneste i 2021.¹ Centralt står kommunalvalgene og de frederiksbergske folketingsvalg, da der var markante forskelle mellem de to typer valg.

Under Højre-styre, 1858-1896

Med Frederiksbergs transformation fra land til by stod det tidligt klart, at de opgaver, der fulgte af byudviklingen, ikke kunne håndteres af den fælles sognekommune, som Frederiksberg og Hvidovre havde udgjort siden 1841. Følgelig blev Frederiksberg i 1858 udskilt og omdannet til en selvstændig kommune, der på mange måder lignede en købstadskommune. Dog fortsatte de opgaver, som Københavns Amtskommune håndterede for sognekommunerne, i amtsregi på Frederiksberg.

Den nye kommune fik sin egen kommunalbestyrelse med den stedlige birkedømmer som født medlem og en folkevalgt kommunalrepræsentation. Valgretten var dog yderst begrænset. Fra 1858 til 1861 gjaldt den kun mænd over 25 år, der havde boet i kommunen i mindst to år, betalte en kommuneskat på mindst 2 rdl. og ikke havde modtaget fattighjælp.

Valgretten omfattende kun omkring 5 procent af byens samlede befolkning i 1850- og 1860'erne og alene en tiendedel i 1870'- og 1880'erne. De højst beskattede vælgere udgjorde over en tredjedel af de stemmeberettigede i hele perioden. Det fik den konsekvens, at konservative kræfter var enerådende. Kommunalrepræsentationen var i overvejende grad tilknyttet hovedstadens konservative nationalliberale og siden partiet Højre. Derfor havde Højre Arbejder- og Vælgerforeninger i 1880'- og 1890'erne også et solidt fodfæste. De skulle tiltrække arbejdere med lavt kontingent, selskabelighed og arbejde for de selvhjælpsbaserede sociale kasser, foreninger, stiftelser, forsikringsordninger og byggeforeninger.

I overensstemmelse med troen på den liberalistiske natvægterstat, overlod kommunen væsentlige velfærdsområder til det private initiativ i kasser og foreninger samt til de private realskoler og gymnasier.² I lighed med landets købstadskommuner og København, indskrænkede Frederiksberg sig i det meste af den sidste halvdel af det 19. århundrede til at etablere folkeskoler med grundskoleafdelinger, og henviste hele den sociale forsorg til fattigvæsenet. Kommunen spillede i det hele taget en tilbagetrukken samfundsmæssig rolle. Alene byens hovedgade og kloaker udlagdes af kommunen, mens udlæg af det øvrige gade- og kloaknet blev overladt til de private grundejere.

Samme liberalistiske tilgang kendetegnede kommunens forsyning og kollektive trafik. Vandforsyningen var overladt til en privat maskinfabrikant, mens gasproduktion- og forsyning lå i hænderne på det private Dansk Gas-kompagni. På samme tid blev byen ukoordineret og uden samme takst- og køreplanssystem gennemskåret af trafiklinjer udlagt og drevet af to frederiksbergske og fem københavnske private hestesporvogns- og omnibusselskaber.³

Forfatningskampen på landsplan gik i første omgang uden om de Højrestyrede købstæder, København og Frederiksberg. Venstre blev de liberale kræf-

ters talerør på landet, og i byerne skete en sammensmeltning af udbrydere fra Højre og socialliberalt orienterede Venstre-folk til liberale vælgerforeninger. På Frederiksberg skete det i 1883, samme år som i København. Også arbejderbevægelsen vandt frem på Frederiksberg, hvor Socialdemokratisk Forening for Frederiksberg stiftedes 1887, og to år efter dannedes Schönbergs- og Fuglevangskvarterets socialistiske Vælger- og Diskussionsforening. Fra 1895 fik de betegnelsen Socialdemokratiets Vælgerforening for henholdsvis 2. og 1. kreds.

Da de nye bevægelser holdt deres indtog på Frederiksberg i 1880'erne skærpedes de ideologiske modsætninger. Højre sad imidlertid forsat tungt på samtlige pladser i kommunalrepræsentationen.

Velfærds kommunen vokser frem, 1896-1909

1896 betegnede et vendepunkt i den politiske udvikling på Frederiksberg. Socialdemokratiet og Den liberale Vælgerforening, der overvejende var knyttet til den liberale bevægelses radikale fløj, dannede op til kommunalvalget 1896 en fællesliste. Formålet var selvsagt at opnå flertallet i repræsentationen, men også at tilføre Frederiksberg nye udviklingsmuligheder og gennemføre sociale og uddannelsesmæssige reformer, særligt til gavn for byens mindrebemidlede.

Den socialdemokratisk-liberale liste opnåede 53,3 procent af de afgivne stemmer mod Højres 46,7 procent. Frederiksberg var den første af de danske byer, hvor Højre måtte give efter for en samlet socialdemokratisk-liberal opposition. I København var en tilsvarende fællesliste godt nok stillet op til kommunalvalget i 1893, men det var først ved valget i 1898, at den her opnåede flertallet.

På Frederiksberg beholdt den socialdemokratisk-liberale liste sit flertal frem til 1909.⁴ Det nye bystyre ændrede kommunens rolle.⁵ Skiftet bundede i to politiske grundsyn. De liberale ønskede en vidtgående demokratisering og kommunal socialreformpolitik, og Socialdemokratiet ville omsætte den demokratiske socialisme til konkret kommunalpolitik.

Socialdemokraternes langsigtede mål var et socialistisk samfund med fælleseje til produktionsmidlerne, en planstyring af økonomien, social og økonomisk lighed. Partiet sigtede dog i praksis mere på de konkrete reformer, der senere skulle blive bestanddele i det 20. århundredes velfærdsstat.

Med først Højre- og siden Venstre-regeringer og et borgerligt rigsdagsflertal, var Socialdemokratiet i årtierne omkring århundredskiftet på det rene med, at det kunne have forholdsvis lange udsigter, før man landspolitisk kunne komme igennem med større dele af partiets program. I Hovedstadens

to byer og ude i de større købstadskommuner var magtforholdene anderledes. Arbejderbefolkningen voksede og en demokratisering af den kommunale valgret sikrede, at de socialdemokratiske partigrupper stod stærkere end på landsplan.

I de byer, hvor partiet snart forventede at opnå flertallet alene, agiterede det for "kommunesocialisme", der ville indebære en hurtigere gennemførelse af en del af de konkrete programpunkter på lokalt plan. Målet var at kommunalisere og udbyggede forsyningsværker og sporvejsnettet, tilvejebringe kommunale boliger, forbedre folkeskolen og socialforsorgen.

Selvom Højre i takt med opbygningen af socialhjælpsstaten, også på Frederiksberg, bevægede sig væk for det hidtidige liberalistiske udgangspunkt, var den politisk-ideologiske afstand til de radikalt orienterede liberale og Socialdemokratiet stor. Ved kommunalvalgene slog Højre sig op som en anti-socialistisk opposition. Partiet krævede besparelser og skattelettelser, men brugte flest kræfter på at advare mod de stigende kommunale udgifter, der fulgte af det socialdemokratisk-liberale flertal i kommunalrepræsentationen. Fortsat stigende kommunale udgifter ville ifølge Højre indebære en risiko for, at kommunens økonomi kollapsede. Forudsætningen for en selvstændig kommune ville bortfalde, og en indlemmelse i København ville stå lige for.

Meningsforskellene under kommunalvalgkampene til trods lykkedes det de liberale formænd for kommunalrepræsentation i årene med socialdemokratisk-liberalt flertal at samarbejde på tværs af partigrænser også med Højre.⁶ Der blev skabt en konsensuslinje, som alle sider anerkendte. Den liberale formand for kommunalrepræsentationen i 1907 sammenfattede den med ordene:

"I en repræsentation, der, som vor, siden 1896 består af repræsentanter for de mest forskellige livsanskuelser og kommunale standpunkter, er der i almindelighed gode betingelser for en alsidig drøftelse af de foreliggende sager og for hensigtsmæssige beslutninger ved gensidig forståelse og imødekommenhed, og således har forholdet faktisk også været i det nævnte tidsrum ved næsten alle sager af større betydning."⁷

Dagbladet Politiken forklarede i 1902 konsensuspolitikken med at:

"... intet af partierne alene var i flertal, og de allierede fremskridtspartiers [liberale og socialdemokrater] overtal var ikke så stort, at mindretallet blev uden betydning, og at alle seks år har bevaret et usædvanligt roligt præg".⁸

Det var politiske realiteter, som selv kommunalrepræsentationens socialdemokrater bøjede sig for, selv om:

“Havde det stået til ham [den socialdemokratiske taler], havde flertallet brugt sin magt stærkere. Men sagen var den, at der inden for flertallet ikke altid herskede de samme anskuelser, og socialdemokraterne kunne undertiden af den grund have tænkt sig et andet udfald af sagerne. Det er der imidlertid intet at gøre ved, og man havde derfor altid fundet sig i det.”⁹

Til trods for utålmodigheden, førte konsensuspolitikken til betydelige indrømmelser i forhold til Socialdemokratiets kommunesocialistiske program. De liberale og i særlig grad Højre forsøgte med deres imødekommenhed at hindre, at socialdemokraterne opnåede endnu flere pladser eller til sidst en flertal i kommunalrepræsentationen. Da arbejderklassen og det lavere funktionærslag udgjorde mere end halvdelen af Frederiksbergs befolkning, var det et sandsynligt scenarie, som også udspillede sig i København og landets øvrige store købstæder.

På de forskellige velfærdsområder betød det socialdemokratisk-liberale flertal et kvantespring i forhold til den hidtidige fattigforsorg og grundskoleundervisning. Det blev markant synligt med det store institutionskompleks, der åbnede i 1903 ved Ndr. Fasanvej og omfattede en række hospitalspavilloner, tre institutionsbygninger til alderdomshjem, sygestiftelse og børneoptagelses-

*Frederiksberg
Kommunalrepræsentation i 1906
med det socialdemokratisk-radikale
flertal. Siddende
på formandspladsen den radikale
dr. med. Eduard
Moritz Jacoby
(1845-1909) og til
højre for ham den
socialdemokratiske
næstformand Jens
Peter Jensen (Frederiksberg
Stadsarkiv: 1976/84 20).*

hjem samt en administrationsbygning med adskilte kontorer for hospitals- og forsørgelsesvæsenet.

Kontoradskillelsen var udtryk for, at de to væsener nu udgjorde to selvstændige kommunale velfærdsområder og den lokale implementering af tidens socialhjælpsstats nye velfærds- og institutionsydelse. Kommunen traf desuden videregående velfærdsforanstaltninger som blandt andet en folkebadstue, de første tilskud til daginstitutioner samt eftergivelse af den fattighjælp og den ekstraordinære kommunalhjælp til arbejdsløse, der var med til at bane vejen for lovgivning om statstilskud til a-kasser og kommunale hjælpe-kasser i stedet for den berygtede fattighjælp.

Den socialdemokratiske-liberale periode førte også til at forbedringer inden for skolevæsen og kultur. Frederiksberg fik sit eget kommunebibliotek, tre nye kommuneskoler samt skolelæge- og tandlægeordninger. For at børn fra de brede samfundslag kunne få adgang til videregående eller supplerende skoleundervisning, som gav adgang til funktionær- og etatsuddannelser og gymnasiet, oprettedes mellem- og realskoleafdelinger på de fleste af kommunens skoler.¹⁰

I takt med, at kommunen udbyggede velfærdssystemet, påtog den sig at tilvejebringe de almene rammebetingelser for Frederiksbergs videre byudvikling. Det drejede som udlæg af sidegadenettet med tilhørende kloakering samt byens vand- og energiforsyning og kollektive trafik. Vejen hertil gik via en kommunalisering af private vandværk, oprettelsen af et halvkommunalt sporvejs-, elektricitets- og renovationsselskab samt anlæggelsen af en kommunal affaldsforbrændingsanstalt, der fremsynet var planlagt til at kunne levere energi til fjernvarme og elektricitetsproduktion.¹¹

I perioden stod kommunen herudover bag meget omfattende jordopkøb i Frederiksbergs vestlige yderdistrikt, vest for Fasanvejlinjen. Det muliggjorde allerede i 1901 en samlet bebyggelsesplan for distriktets nordlige del og senere stykvisse delplaner for den sydlige del, der 1919 påbegyndtes med en samlet bebyggelsesplan for den del af byen. På samme tid opnåede kommunen ved servitutpålæg i forbindelse med godkendelse af private vej- og kloakplaner betydelig indflydelse på forestående bebyggelse. Det fik til resultat, at de nye kvarterer fik en mere planlagt karakter, og at fabriksanlæg ikke blev blandet med boligbyggeri.

I socialkonservatismens tegn, 1909-1970

Som følge af de nye valgretsregler efter kommunalvalgloven af 1908, som indførte lige og almindeligvalgret for alle, også kvinder, afholdtes der i 1909 kommunalvalg. I modsætning til København, hvor Socialdemokratiet kun

manglede ét mandat i at opnå flertallet i borgerrepræsentationen, og hvor de radikale brød samarbejdet, opstillede Socialdemokratiet og Det radikale Venstre på Frederiksberg igen på en fællesliste. Men lige lidt hjalp det, for Højre og Venstre dannede en antisocialistisk liste og vandt en kneben sejr efter en hård valgkamp.

Med 49,6 procent af de afgivne stemmer kunne Højre sættes sig på 8 af kommunalrepræsentationens pladser. Socialdemokratiet opnåede med 36,2 procent seks pladser. Det radikale Venstre blev reduceret fra 4 til en plads. Højre og Socialdemokratiet var herefter de dominerende partier i frederiksbjergsk kommunalpolitik, og den relativt korte periode med et socialdemokratisk-radikalt flertal var brudt.

Forskel på folketings- og kommunalvalg

På nær resultatet af det særegne kommunalvalg i 1946 indledtes med kommunalvalget i 1909 foreløbig 61 år med et konservativt flertal. Frederiksbergs Kommune kom dermed til at adskille sig ikke blot fra Københavns Kommune og de øvrige storbykommuner, der i perioden fik socialdemokratisk flertal eller socialdemokratisk borgmesterstyre baseret på lokale konstitueringer. Herudover opstod et særegent frederiksbjergsk fænomen; byens vælgere stemte nemlig signifikant forskelligt ved folketings- og kommunalvalg.

Fra det frederiksbjergske systemskifte i 1909 og op til de særegne kommunalvalg i 1940'erne opnåede de konservative med en jævnt stigende tendens mellem 50 og 62 procent af de afgivne stemmer (Tabel 1). I samme periode fik Socialdemokratiet med tilsvarende udsving, men med en svagt vigende tendens stemmeandele på mellem 30 og 37 procent. Det radikale Venstres fik faldende andel af stemmerne på mellem 5 og 10 procent. De konservative distancerede sig dermed i stadig højere grad fra det kommunalpolitiske alternativ, som Socialdemokratiet udgjorde sammen med de radikale. Venstre opstillede slet ikke ved kommunalvalgene frem til 1929, hvorefter partiet alene fik under en procent af de afgivne stemmer.

Parallelt med de konservatives kommunale sejrsgang, stod socialdemokraterne stærkt ved folketingsvalgene. I perioden 1909-1915, hvor valgresultatet opgjordes efter flertalsvalg i enkeltmandskredse, stod Socialdemokratiet med én undtagelse (1910) stærkest. Med udsving, men med en stigende tendens, lå Socialdemokratiets andel af de frederiksbjergske stemmer i folketingsvalgsperioden 1918-1945 mellem 33 og 46 procent, mens Det radikale Venstres andel med en faldende tendens udgjorde 8-19 procent. På nær folketingsvalgene i 1920 og 1925 opnåede Socialdemokratiet og de radikale dermed i mellemkrigstiden et flertal af de afgivne frederiksbjergske folketingsvalgstemmer.

Efter 1940'ernes særegne folketingsvalg vendte den frederiksbjergske væl-

Tabel 1. Procentandel af afgivne stemmer, valgene til Folketinget og Frederiksberg Kommunalbestyrelse, Frederiksberg Kommune, 1908-1971.

Antal indvalgte kandidater, Frederiksberg Kommunalbestyrelsen, 1908-1971.¹

	Socialdemo- kratiet	Det radikale Venstre	Det - konservative Folkeparti	Venstre	Retsfor- bundet	DKP/ SF/VS
K: 1908	(4)	(4)	(7)	-		
K: 1909	36,2 (6)	10,3 (1)	49,6 (8)	-		
F: 1909	52,4	-	47,6	-		
F: 1910	43,9	-	56,1	-		
K: 1913	37,4 (6)	9,5 (1)	53,1 (8)	-		
F: 1913	56,9	-	43,1	-		
F: 1915	50,3	-	49,7	-		
K:1917	35,0 (7)	10,6 (2)	54,4 (10)	-		
F: 1918	33,4	18,8	42,9	4,9		
F:1920	37,5	8,8	43,2	10,4		
K: 1921	34,9 (8)	10,5 (1)	54,6 (10)	-		
F: 1924	40,4	10,5	46,0	3,1		
K: 1925	30,0 (6)	8,7 (1)	61,3 (12)	-		
F: 1926	39,1	9,1	49,0	2,8		
K: 1929	38,0 (8)	6,4 (1)	52,2 (10)	0,4		
F: 1929	44,0	8,1	44,0	3,9		
F: 1932	45,1	7,7	45,4	1,7		
K: 1933	32,0 (6)	5,1 (1)	61,8 (12)	0,1		
F: 1935	45,9	9,9	41,4	0,9		1,9
K: 1937	36,6 (7)	7,0 (1)	55,9 (11)	0,5		
F: 1939	41,2	9,9	44,7	1,8		2,2
K: 1943	36,1 (7)	7,5 (1)	53,5 (11)	2,9		
F: 1943	41,4	7,4	50,4	1,2		
F: 1945	27,3	6,9	41,5	7,2	1,5	15,7
K: 1946	29,4 (6)	6,8 (1)	46,1 (9)	5,8 (1)		9,7 (2)
F: 1947	33,8	7,1	30,1	15,5	5,6	8,0

	Socialdemo- kratiet	Det radikale Venstre	Det - konservative Folkeparti	Venstre	Retsfor- bundet	DKP/ SF/VS
K: 1950	26,7 (5)	3,9	56,3 (12)	2,1	6,1 (1)	4,9 (1)
F: 1950	32,4	6,4	44,6	3,4	7,9	5,3
F: 1953	34,8	5,9	45,4	6,2	2,8	4,9
K: 1954	31,3 (7)	3,3	57,3 (12)	2,2	1,2	4,3
F: 1957	34,6	6,4	43,4	7,8	4,3	3,5
K: 1958	28,3 (6)	3,4	60,1 (13)	3,1	0,2	3,0
F: 1960	36,5	4,3	44,0	5,8	1,1	8,3
K: 1962	25,8 (5)	2,3	61,7 (13)	1,5	0,5	6,2 (1)
F: 1964	36,4	3,7	42,8	7,7	0,3	8,8
K: 1966	22,6 (5)	3,0	58,3 (12)	3,3	0,5	11,0 (2)
F: 1966	30,9	6,3	39,9	5,8	0,5	16,8
F: 1968	27,5	13,9	41,9	4,4	0,3	11,7
K: 1970	34,3 (9)	5,8 (1)	49,3 (14)	3,0	1,1	4,5 (1)
F: 1971	29,6	12,3	34,7	4,9	1,6	16,9

Bemærkning: F: Folketingsvalg. K: Kommunalvalg. DKP (Danmarks kommunistiske Parti): Fra 1935. SF (Socialistiske Folkeparti): Fra 1960. VS (Venstresocialisterne): Fra 1968. Tal i parentes angiver mandater i Frederiksberg Kommunalbestyrelse.

gerbefolkning ved de efterfølgende landspolitisk valg i den første efterkrigstid tilbage til den mere traditionelle vælgeradfærd, dog med betydelige forskydninger mellem partierne. Forskellen mellem Det konservative Folkeparti og Venstre på den ene side og på den anden side partier, der almindeligvis udgjorde det parlamentariske grundlag for socialdemokratiske regeringer, indsnævredes i 1950'erne og i første halvdel af 1960'erne. Herved vandt de to partigrupper skiftevis et lille flertal af de frederiksbergske folketingsvælgere.

Som følge af den markant højere vælgerandel, som venstrefløjen opnåede i slutningen af 1960'erne og de radikale ved valgene i 1968 og 1971, øgedes afstanden mellem de to grupper af partier på ny. Partierne, der stod bag socialdemokratisk, ledede regeringer, opnåede stabile flertal ved de frederiksbergske folketingsvalg.

Jens Otto Krag har nok været Frederiksberg Kommunalbestyrelses mest prominente medlem, men kun i halvdelen år fra 1946 til 1947, hvor han blev valgt ind i Folketinget og blev handelsminister. De konservatives kommunalbestyrelsesmedlemmer, der blev medlemmer af Rigsdagen/Folketinget, blev ofte siddende og profilerede partiet lokalt (Frederiksberg Stadsarkiv).

I modsætning til de svingende folketingsvalgresultater dominerede Det Konservative Folkeparti den kommunale dagsorden i efterkrigstiden. Med en vælgerandel på 49-62 procent kunne partiet med et stadig større flertal besætte mellem 12-13 af kommunalbestyrelsens 19 pladser i perioden 1950-1970 og 14 af dens 25 pladser efter kommunalvalget i 1970. De øvrige 6-7 pladser fordeltes i årene 1950-1970 med 5-7 til Socialdemokratiet, der i perioden med en faldende tendens opnåede en vælgerandel på mellem 26 og 31 procent, mens de resterende pladser gik til DKP, Retsforbundet og SF. I perioden 1962-1970 opnåede SF først en og siden to pladser. Med faldende vælgerandele på henholdsvis 2-4 og 2-3 procent opnåede hverken Det radikale Venstre eller Venstre repræsentation i kommunalbestyrelsen i perioden 1950-1970.

Bysamfundets karakter og forandring

Bag forskydningerne i vælgeradfærd i det tyvende århundredes første halvdel lå en voldsom industrialisering og ledsagende urbanisering. Frederiksberg forandrede sig fra land til storby. Siden slutningen af det 19. århundrede havde byen fået en arbejderklasse, der udgjorde 52 procent af den erhvervsaktive befolkning. Funktionærer, selvstændige og direktører omfattede henholdsvis 19,6 og 28,4 procent (Tabel 2). Selvom der boede færre arbejdere på Frederiksberg i sammenligning med København, var det stadig nok til at sikre det socialdemokratisk-radikale land- og kommunalpolitiske flertal omkring århundredeskiftet og et tilsvarende flertal ved de fleste folketingsvalg frem til midten af århundredet. Det skyldes ikke mindst, at man også var i stand til at tiltrække vælgere fra gruppen af lavere funktionærer, der i 1950 forsat udgjorde over 40 procent af befolkning.

Som i København kom arbejderklassen i den første efterkrigstid til at udgøre en mindre andel af Frederiksbergs erhvervsaktive. Det var en følge af industriudflytningen fra hovedstaden til forstæderne og øget kapitalkoncentration, som ikke blot førte til arbejdskraftsreducerende ny teknologi, men også øgede beskæftigelsen i den teknisk-administrative private sektor.

Det var forskydninger i den sociale sammensætning af Frederiksbergs befolkning, der medvirkende til, at Socialdemokratiets vælgerandel ved den første efterkrigstids folketingsvalg blev væsentlig mindre end i mellemkrigstiden. Dog blev det modvirket af, at arbejderbefolkningen og det lavere funktionærslag i perioden samlet udgjorde en lønarbejderklasse på mere end halvdelen af Frederiksbergs befolkning. Det udvirkede, at de partier, der almindeligvis stod bag socialdemokratiske regeringer, i 1950'erne og den første halvdel af 1960'erne mønstrede godt halvdelen af stemmerne ved folketingsvalg på Frederiksberg.

Styrkelsen af venstrefløjen og Det radikale Venstre i den sidste halvdel af 1960'erne og i 1971 havde også sine særlige frederiksborgske forudsætninger. Befolkningsandelen af selvstændige og direktører faldt nemlig i 1960'erne mere på Frederiksberg end for eksempel i København. Ikke blot som en konsekvens af tidens kapitalkoncentration, men også fordi den gamle generation af velhavere døde, og de nye i højre grad flyttede til boligområder i de nordlige forstæder. Kvarterer for den mere velstillede del af Frederiksborgs befolkning forfaldt dermed og ændrede karakter ved opdeling af store villaer og lejligheder til flere mindre leje- eller ejerlejligheder. En forandring af den frederiksborgske boligmasse, der allerede havde taget sin begyndelse i 1930'erne, og som bevirkede, at nye og lavere statuslag rykkede til byen.

Lokalpolitisering

I forhold til periodens mere klassebestemte frederiksborgske folketingsvalg, blev det stadig mere solide flertal, som Det konservative Folkeparti samtidig opnåede i Frederiksberg Kommunalbestyrelse, et paradoks. Det var et i dansk kommunalpolitisk historie sjældent fænomen, som ifølge en forskningsbaseret kommunalundersøgelse fra 1970 skyldtes den lokalpolitiserende rolle, som

Tabel 2. Den erhvervsbeskæftigede befolkningens fordeling på sociale klasser, 1895-1970, Frederiksberg og Københavns Kommune.¹

	1895	1901	1911	1921	1930	1940	1950	1960	1970
Frederiksberg Kommune									
Selvstændige/ direktører	22,6	19,6	17,7	20,2	21,9	20,5	17,0	15,8	10,8
Funktionærer	77,4	28,4	37,4	37,2	38,1	39,3	46,7	47,8	55,5
Arbejdere		52,0	44,9	42,6	40,0	40,2	36,3	36,4	33,7
Total	100	100	100	100	100	100	100		
Københavns Kommune									
Selvstændige/ direktører	20,6	17,2	15,1	14,1	15,6	12,4	10,8	9,6	7,1
Funktionærer	79,4	22,2	27,4	30,5	28,3	26,8	33,5	35,4	42,9
Arbejdere		60,6	57,5	55,4	56,1	60,8	55,7	55,0	50,0
Total	100	100	100	100	100	100	100		

Valgplakaterne op til kommunalvalget i 1962 illustrerede situationen i den frederiksberg-ske kommunalpolitik: De konservatives store plakat med et klart budskab og til venstre Socialdemokratiets mere tvetydige budskab om, at selvstændigheden "sikres gennem samarbejde" (Frederiksberg Stadsarkiv: 2001/18 80).

Det konservative Folkeparti på Frederiksberg formåede at udfylde.¹² Partiet opbyggede således et særlig frederiksbergsk image, som bevirkede, at Frederiksbergs vælgere ved kommunalvalgene kunne opfatte de lokale konservative som klart anderledes end landspartiet. Partiet kunne dermed mobilisere langt flere vælgere end ved samtidige folketingsvalg. I den forbindelse med lokalpolitikken stod indlemmelsesspørgsmålet centralt.¹³

Lige siden Frederiksberg var blevet en selvstændig kommune i 1858, havde

Tabel 3. Beboelseslejligheder procentvis fordelt for antal værelser og andel med bad samt procentvis tilvækst, 1890-1950, Frederiksberg og Københavns Kommune.¹

	1-værelses	2-værelses	3-værelses	4-værelses	5- eller fl. værelser	Total	Andel med bad	Tilvækst
Frederiksberg Kommune								
1890	6,0	32,4	17,5	18,5	25,6	100		
1901	5,5	26,9	22,1	21,3	24,2	100		40,6
1911	4,7	22,4	23,2	26,0	23,7	100	12,7	38,6
1921	5,3	23,1	23,0	25,4	23,2	100	17,7	13,2
1930	4,5	22,8	22,9	25,2	24,6	100	25,2	14,3
1940	4,4	25,4	25,5	24,7	20,0	100	43,4	20,3
1950	6,4	26,3	26,8	23,4	17,1	100	45,9	7,8
1960	6,8	25,6	27,5	24,2	15,9	100	53,3	4,7
1970	8,7	26,5	27,7	22,9	14,2	100	57,5	3,6
Københavns Kommune								
1890	13,9	39,9	16,7	13,5	16,0	100		
1901	12,7	41,7	17,7	14,4	13,5	100		35,0
1911	9,9	41,6	20,9	15,7	11,9	100	6,6	24,6
1921	10,5	42,2	21,8	15,1	10,4	100	9,8	24,8
1930	7,8	42,1	23,4	15,9	10,8	100	18,6	21,3
1940	8,6	46,5	23,7	13,7	7,5	100	40,2	31,7
1950	9,7	46,7	23,8	13,3	6,5	100	42,4	7,7
1960	9,5	44,8	25,0	14,3	6,3	100	49,5	3,3
1970	11,8	42,8	26,1	13,4	5,9	100	53,3	2,2

indlemmelse i Københavns Kommune hvilet som et spøgelse over byen. Fra konservativ side fremhævedes helt fra starten fordelene ved den kommunale selvstændighed: Bevarelse af byens goder og dens karakter af åndehul og provinsbycharme. Forskellene mellem København og Frederiksberg med hensyn til sociale, økonomiske og bebyggelsesmæssige forhold blev set som sammen-

faldende med de kommunale grænser. I overensstemmelse med den frederiksbergske folkesjæl betragtede byens konservative København som noget fremmed både før og efter århundredskiftet.

Det skadede socialdemokraterne ved kommunalvalgene, at partiet tidligt satte spørgsmålstejn ved Frederiksberg som en velhaverenklave midt i hovedstaden. Med et høj beskatningsgrundlag og et lavt skattetryk kunne Frederiksberg nok yde en rimelig kommunal service, men havde ikke viljen til at løse hovedstadens fælles problemer, som socialdemokraterne hævdede, blev væltet over på Københavns Kommune.

Synspunktet dukkede blandt andet op under og efter Første Verdenskrig, hvor socialdemokraterne i kommunalbestyrelsen påpegede risikoen for en tvungen indlemmelse i København, såfremt kommunen ikke levede op til sit ansvar i forhold til periodens samfundstruende sociale krise i hele hovedstaden. Netop Frederiksbergs deltagelse i løsningen af hovedstadens fælles problemer var i 1858 sat som forudsætningen for den kommunale selvstændighed og udgjorde dermed garanten mod en indlemmelse af Frederiksberg i København.

Indlemmelsen af Brønshøj Sogn, Valby-Vigerslev og Sundbyerne i Københavns Kommune i 1901-1902 viste, at det var en mulighed. Og i 1920'erne blev spørgsmålet for alvor blev sat på dagsorden af det socialdemokratisk-styrede København med en af byens førende borgmestre, Peder Nielsen Hedebøl, i spidsen. Hans argument tog udgangspunkt i det forskelligartede beskatningsgrundlag i de to kommuner. Bedre blev det ikke af, at det socialdemokratiske København inspirerede den socialdemokratisk-ledede regering til at nedsætte den såkaldte København-Frederiksberg Kommission.

I dette spil fremstod de konservative på Frederiksberg som den egentlige garant for byens kommunale selvstændighed, og med den endelige kommissionsbetænkning i 1935 og den efterfølgende lovgivning fra 1937 bar deres bestræbelser frugt. Ikke blot ved, at der efterfølgende ikke for alvor blev stillet spørgsmål om Frederiksbergs kommunale selvstændighed, men også ved at der ved kommunalvalgene i vælgerens øjne kom til at klæbe en usikkerhed om de frederiksbergske socialdemokrater i indlemmelsesspørgsmålet.

Selv om socialdemokraterne på Frederiksberg på intet tidspunkt havde udtrykt intentioner om en indlemmelse af byen i Københavns Kommune, blev Socialdemokratiet den lokalpolitiske taber i indlemmelsesspillet som følge af partiets ageren både landspolitisk og i København. Ved udgangen af 1930'erne kunne Det konservative Folkeparti på Frederiksberg dermed sætte sig endnu tungere på den frederiksbergske selvstændighedssag og fastholdt denne position op igennem de efterfølgende 2-3 efterkrigsårtier.

Frederiksberg blev i nærmest uendelighed fremstillet som en fredfyldt oase

med et mondænt forlystelseliv, høj kommunale service og lav beskatning. Det var et konservativt valgtema, der blandt andet fremstod helt utilsløret i filmen "Byen i byen", som fremstilledes på kommunens bekostning betids nok til kommunalvalget 1966. Ved kommunalvalget i 1970 blev budskabet fulgt op af borgmester Arne Stæhr Johansen:

"Kommunalvalget den 3. marts er vigtigt. Først og fremmest for Frederiksbergs selvstændighed. Frederiksberg har i dag en eftertragtet blanding af storbyens fordele og provinsbyens charme. Dette kan kun bevares, hvis borgerne den 3. marts styrker det konservative flertal."¹⁴

Den formaning afspejlede, at de konservative i mange år behændigt havde held med at beklukke de lokale socialdemokraters loyalitet over for det særlige frederiksbergske og kommunens autonomi. I perioden var Frederiksbergs konservative således stærkt optaget af at demonstrere skepsis over for forslag til en ny kommunalordning i hele hovedstadsmetropolen. Heri indgik ganske vist ikke en indlemmelse af Frederiksberg i København eller i en anden kommunal enhed, men til gengæld planer for centraliserede regionsorganer, der ville svække den frederiksbergske kommunale handlekraft. For byens socialdemokrater var det ikke just fremmede for vælgertilslutningen, at de planer udgik fra overvejende socialdemokratiske regeringer.

Allerede i Hovedstadskommissionen flertalsindstilling fra 1948 havde det ene frederiksbergske medlem, der var socialdemokrat, tilsluttet sig et centralt regionorgan for hele hovedstadsmetropolen og indlemmelse af en række forstadskommuner i Københavns Kommune. Det andet frederiksbergske medlem, den konservative Aksel Møller, vendte sig derimod mod flertalsindstillingen, og foreslog i stedet en opdeling af København i en række mindre kommuner. Det var et forslag, der ville trække tænderne ud af det magtfulde København ikke bare i forhold til Frederiksberg, men i forhold til hele hovedstadsmetropolen. Det var derfor populært blandt frederiksbergerne.

I starten af 1950'erne afskrev Socialdemokratiet sig ganske vist kommunesammenlægninger som et instrument til normalisering af hovedstadsmetropolens fragmenterede kommunalstruktur. De pegede i stedet på et overkommunalt regionsorgan som en god løsning. For socialdemokraternes image på Frederiksberg var det imidlertid ugunstigt, at dette organ ville svække Frederiksbergs Kommunes dispositionsfrihed. Og det blev ikke bedre af, at Københavns højtprofilerede socialdemokratiske overborgmester Urban Hansen i forbindelse med drøftelserne om et sådant organ ved flere lejligheder i løbet af 1960'erne og starten af det nye tiår på ny luftede muligheden af Frederiksbergs indlemmelse i København.

I 1971 demonstrerede Urban Hansen således i sin særudtalelse i betænkningen fra Hovedstadsreformudvalget, at han ikke havde glemt Københavns Kommunes storstilede drømme fra mellemkrigstiden om en hovedstadsmetropol. Overborgmesteren skitserede sit mål med et ønske om: "En fælleskommune bestående af København og Frederiksberg Kommuner og kommunerne i Københavns Amtsrådsreds, således at denne kommune også får status som amtskommune". En sådan ny kommune ville få en helt særegen stilling i forhold til det øvrige land og ville reelt blive styret fra Københavns Rådhus. Og Urban Hansen udlod ikke i den sammenhæng at træde på følelserne i nabokommunen ved at udtale: "De særlige relationer mellem København og Frederiksberg udgør stadig et uløst problemområde."¹⁵

Landspolitisk kom Urban Hansen ikke igennem med sit drømmesyn, da den socialdemokratiske regering i stedet for det Hovedstadsråd, som Hovedstadsreformudvalget i sin betænkning bragte i forslag, lagde op til en storamtskommune. Den ville omfatte hele hovedstadsmetropolen og sidestille Frederiksberg og Københavns kommuner med de øvrige primærkommuner, som var opstået ved 1970-kommunalreformen. Den ordning ville fratage hovedstadskommunerne den forsatte primær- og amtskommunale status, som Frederiksberg havde opnået ved udskillelsen fra Københavns Amtskommune i år 1900, og ville indskrænke også denne hovedstadskommunes dispositionsmuligheder.

Frederiksbergs særlige selvforståelse og kommunale selvstændighed blev ikke kun udnyttet af det lokalpolitiserende frederiksbergske konservative folkeparti. Fænomenet havde en lokal forankring, som kunne genfindes hos de øvrige partier, byens lokale erhvervsliv, organisationer, skrevne medier og i sidste ende dens vælgere. Det blev yderligere understøttet af, at Frederiksberg altid havde stået administrativt uden for København, og at den erhvervsmæssige, bebyggelsesmæssige og sociale udvikling, trods den omkalfatrede overgang fra land til by, havde været mere rolig og harmonisk end i København.

Endelig drog Det konservative Folkeparti på Frederiksberg fordel af den såkaldt borgmestereffekt. Frederiksberg havde fra 1909 til 1970 kun fire konservative borgmestre, hvoraf de tre sad på borgmesterposten i henholdsvis 27, 16 og 12 år. Borgmestereffekten blev forstærket af, at de ofte samtidig var folketingsmedlemmer og en af dem, endog for en periode indenrigs- og boligminister. Landspolitisk var Frederiksberg i øvrigt repræsenteret både af konservative og socialdemokratiske medlemmer af kommunalbestyrelsen. For socialdemokraternes vedkommende forlod en del dog tidligt aktiv kommunalpolitik på Frederiksberg af hensyn til det landspolitiske arbejde. Flere beklædte endog ministerposter i periodens socialdemokratiske ledede regeringer. I modsætning til de konservative havde Socialdemokratiet dermed ikke den

sammen mængde af markante og prominente personligheder i kommunalbestyrelsen, hvilket svækkede partiet ved de frederiksborgske kommunalvalg.¹⁶

Velfærdskommunen

Selv om Socialdemokratiet og den øvrige opposition i perioden mellem 1909 og 1970 selvsagt måtte markere sig over for kommunalbestyrelses konservative flertal, var kommunalpolitikken i perioden kendetegnet af konsensus. Som følge af forskellene mellem de frederiksborgske folketings- og kommunalvalg var det konservative flertal nødt til at samarbejde, da der var risiko for at oppositionens forspring ved folketingsvalgene skulle slå igennem kommunalt. Det konservative kommunalbestyrelsesflertal medførte på den anden side, at oppositionen var tvunget til at samarbejde, hvis den ville have indflydelse. I hvert fald så længe, at der ikke var et systemskifte i sigte.

Samarbejdslinjen betød, at kommunalpolitikken ikke blev præget af kraftige ideologisk-politiske udmeldinger, da de risikerede at stå i vejen for kompromis i kommunalbestyrelsen. Frederiksborg stod desuden over for en række sociale, økonomiske og tekniske storbyproblemer, som krævede fælles praktiske løsninger. Nok så afgørende blev tillige den velfærdstatsopbygning, der bevirkede, at Rigsdagens, senere Folketingets og centraladministrationens lovregulering og administration indsnævrede det kommunale selvstyres råderum.

Ifølge kommunalrepræsentationens trykte forhandlinger formulerede repræsentationens nye konservative formand Marius Godskesen lige efter systemskiftet i 1909 samarbejdspolitikken på følgende måde:

“Alle flertallets medlemmer hørte til ét parti og hermed måtte grundlinjerne for dets kommunale politik være givne, men han kunne forsikre om, at flertallet i enhver sag ville søge at møde uden forudfattet mening og arbejde på sagen for sagens egen skyld. Han håbede derfor på et godt samarbejde. Dette håb ville styrkes, hvis det viste sig, at forhandlingerne altid kunne blive ført i en rolig og hensynsfuld form. Han skulle gøre alt, hvad der stod i hans magt for at dette kunne ske, og håbede på medlemmernes støtte i den henseende.”

Selv om der i de efterfølgende årtier naturligvis opstod modsætninger, lykkedes det frem til starten af 1930'erne at fastholde den samarbejdslinje, som Godskesen havde lagt op til. Ved borgmestervalgene stemte Socialdemokratiet og de radikale således ikke imod, men udlod at stemme. Nok så sigende var det, at budgetterne blev vedtaget uden afstemning eller i enstemmighed af alle kommunalbestyrelsens repræsentanter, og at der fra socialdemokratisk side ikke blev fremsat mere vidtgående forslag fra det kommunesocialistiske program.

Efter en større konservativ fremgang ved kommunalvalget i 1933 skærpede socialdemokraterne dog tonen, rettede skarpe angreb mod det kommunale budget og rejste en række kommunesocialistiske mærkesager, blandt andet på det boligsociale område. Efter et godt kommunalvalg 1937 vendte oppositionen imidlertid tilbage til en mildere linje. Socialdemokratiet og de radikale stemte igen for flertallets budget samtidig med, at socialdemokraterne kunne besætte posten som anden-næstformand for kommunalbestyrelsen.

Trods kortvarige brud i samarbejdspolitikken førte det socialdemokratisk-radikale flertal ved de frederiksbergske folketingsvalg i mellemkrigstiden til en konservativ interesse i at få Socialdemokratiet med i de større kommunale beslutninger. Det gjaldt ikke mindst udbygningen af velfærdssystemet. Socialdemokratiet kom blandt andet med i aftaler om et nyt og meget stort alderdomshjem, de første ældreboliger, folkekøkkener, kommunale daginstitutioner og midler til private institutioner, en meget omfattende udvidelse af Frederiksberg Hospital, tre nye og moderne folkeskoler, etablering af særlige hjælpe- og værneklasser, en udbygning af skolelæge- og tandlægeordningen, skolepsykologisk kontor, skolebespisning, lejrskoler, feriekolonier, et stort hovedbibliotek, kommunale aftenskoler og støtte til private aftenskoler. Selv i den ellers stærkt politiserede boligpolitik fandt flertallet og opposition hinanden. Både ved overdragelsen af kommunens beboelsesejendomme til det almennyttige Frederiksberg Boligselskab og kommunal byggestøtte til nyt boligbyggeri.¹⁷

I 1943 trådte Det radikale Venstre imidlertid ud af det hidtidige tætte samarbejde med socialdemokraterne og blev en selvstændig valggruppe i kommunalbestyrelsen. Partiet indledte en endnu højere grad af forhandlingsvilje over for det konservative flertal. De stemte i de følgende år for det kommunale budget og i øvrigt også for valget af den konservative borgmester. Sammen med Venstres stemme var de radikale i 1946 afgørende for, at de konservative fortsat kunne beklæde borgmesterposten. Med de radikales nærmere tilknytning til den borgerlige familie stod socialdemokraterne i disse år tilbage som det eneste reelle oppositionsparti i kommunalbestyrelsen og skærpede igen tonen. De rejste krav om eksempelvis flere aldersrenteboliger og forstærket kommunal understøttelse af det almennyttige boligbyggeri.¹⁸

Efter kommunalvalget i 1950, hvor de konservative igen sikrede sig et massivt flertal i kommunalbestyrelsen, valgte Socialdemokratiet igen at føre en samarbejdspolitik. I perioden stemte socialdemokraterne således også for budgetter og politiserede langt færre sager end tidligere. For Socialdemokraterne blev det målet at løse alle sager sagligt, og det betragtedes næsten som kompromitterende at politisere problemerne, selv når det drejede sig om fordelingspolitiske sager. De konservative kvitterede for imødekommenheden med en tilsvarende velvilje over for den socialdemokratiske opposition. Resultatet blev en yderligere udbygning af Frederiksberg som en velfærdskommune i

form af et storstilet byggeri af plejehjem, flere nye ældreboliger, daginstitutioner og kommunal understøttelse af nye tilsvarende private fritidshjem, en moderne skole i de sidste bebyggede kvarterer, familieinstitutioner, en yderligere udvidelse af Frederiksberg Hospital og støtte til det overvejende almenyttige boligbyggeri.¹⁹

Den sidste efterkrigstid, 1970-1990

Med de kommunalpolitiske spor, der var lagt i den første efterkrigstid, var rammerne for den videre kommunale udvikling på Frederiksberg sat. Efter 1970 forstærkedes de ændringer af det frederiksbergske bysamfund, som havde præget de første efterkrigsårtier. Befolkningsandelen af selvstændige og direktører på den ene side og arbejderklassen på den anden reduceredes yderligere i 1970'erne, mens andelen af funktionærer øgedes tilsvarende (Tabel 4). Det skete derved en transformation af Frederiksbergs sociale sammensætning, der derefter forblev stabil i to årtier.

Tabel 4. Den erhvervsbeskæftigede befolknings fordeling på sociale klasser, 1970-1990, Frederiksberg og Københavns Kommune.²⁰

	1970	1981	1990	1970	1981	1990
	Frederiksberg Kommune			Københavns Kommune		
Selvstændige/ direktører	10,8	9,1	9,6	7,1	6,4	6,2
Funktionærer	55,5	63,7	63,1	42,9	53,1	68,9
Arbejdere	33,7	27,2	27,3	50,0	40,5	24,9
Total	100	100	100	100	100	100

Folketings- og kommunalvalg

De sociale forandringer og 1970'ernes venstreradikalisering medførte, at forskydninger af resultaterne ved de frederiksbergske folketingsvalg fra slutningen af 1960'erne fortsatte i perioden (Tabel 5). Selv om arbejderklassen kom til at udgøre en mindre andel af den frederiksbergske befolkning, medførte den store andel af funktionærer, at de partier, der almindeligvis dannede parlamentarisk grundlag for socialdemokratiske regeringer i 1970- og 1980'erne, forsat udgjorde et flertal ved de frederiksbergske folketingsvalg.

Til gengæld opnåede de konservative ved kommunalvalgene vælgerandele på 41-52 procent.

Fra slutningen af 1970'erne og i 1980'erne svækkedes dens konservative dominans, men den særlige fordelingsmatematik i forbindelse med byrådspladser gav partiet en fordel. Med en enkelt undtagelse fastholdt de konservative derved et flertal på en til tre sæder i kommunalbestyrelsen. Undtagelsen var kommunalvalget i 1978, hvor oppositionen for første gang siden 1909 opnåede et snævert flertal, der omsat til mandater i kommunalbestyrelsen fordelte sig med ni, tre og et til henholdsvis Socialdemokratiet, venstrefløjten og Det radikale Venstre. Det Konservative Folkeparti og Fremskridtspartiet fik respektive 11 og én plads.

Den afgørende stemme lå hos Det radikale Venstre, der som nævnt siden 1940'erne havde ført en politik, som tilnærmede sig de regerende konservative. Det radikale medlem ønskede hverken den markante socialdemokratiske spidskandidat, Kristian Albertsen, eller den konservative borgmester, Arne Stæhr Johansen, der efter 24 år på posten var udbrændt. Resultat blev, at de konservative trak det forholdsvis ubeskrevne blad, John Winther, frem som et alternativ, der fik radikal støtte og dermed forsat sikrede den ubrudte række af konservative borgmestre.

Konsensus-modellen

Selv om truslerne om en indlemmelse af Frederiksberg i København og en yderligere indskrænkning af kommunens dispositionsmuligheder var klinget af efter oprettelsen af Hovedstadsrådet i 1974, forblev selvstændighedstemaet vigtig for Det konservative Folkeparti. Partiet markedsførte Frederiksberg som "den grønne oase i det røde hav", for at markere forskellen ikke blot til det socialdemokratisk styrede København, men også til tilsvarende styreformere i størsteparten af hovedstadsmetropolens forstadskommuner, i Københavns Amtsråd og Hovedstadsrådet.

Det var et billede af et Frederiksberg, der fokuserede på byens egenart og identitet i den store metropol og på en kommune, som på samme tid kunne fastholde et lavt skattetryk og høj velfærd. Det var et udtryk for den socialkonservative linje, der forsat udmøntedes i den "konsensus-model", som borgmester John Winther brugte som fællesnævner for den frederiksbergske kommunalpolitik.

For Frederiksberg Kommune drejede det sig som amtskommune om særforansområdet, de statslige gymnasiale uddannelser og hospitalssektoren, som forsat blev drevet af kommunen, men fik tilført yderlige funktioner. Udover disse centralt fastsatte opgaver, der indsnævrede kommunens aktionsradius og i sig selv krævede en kommunalpolitisk konsensus, fulgte de yderlige opgaver, kommunen måtte løfte. Det være sig det større antal daginstitutioner og fritidshjem, som den måtte etablere som følge af en yderlige større kvin-

Tabel 5. Procentandel af afgivne stemmer, valgene til Folketinget og Frederiksberg Kommunalbestyrelse, Frederiksberg Kommune, 1973-2021. Antal indvalgte kandidater, Frederiksberg Kommunalbestyrelsen, 1974-2021.¹

	Soc.	Rad.	Kons.	V	Z/DF	Vf.	Rets.	Alt.	CD	Krf	LA	NB
F: 1973	22,8	9,5	18,3	10,9	12,7	15,1	2,8		5,3	2,2		
K: 1974	21,2 (6)	4,1 (1)	49,5 (14)	2,2	4,7 (1)	12,7 (3)	0,9					
F: 1975	27,0	7,1	13,3	17,7	11,7	16,1	1,8		1,6	3,7		
F: 1977	36,2	3,2	17,8	4,2	11,5	14,6	3,8		5,3	1,9		
K: 1978	32,5 (9)	4,3 (1)	41,9 (11)	1,3	4,1 (1)	13,7 (3)	1,0					
F 1979	34,6	6,1	22,5	5,0	7,9	16,5	3,1		2,6	1,3		
K: 1981	23,4 (6)	2,3	52,4 (15)	1,1	1,7	15,7 (4)	0,7					
F: 1981	27,3	4,7	26,8	2,8	6,7	19,5	1,7		5,9	1,2		
F: 1984	25,9	5,7	32,7	4,4	2,4	20,5	1,7		3,3	1,6		
K: 1985	20,0 (5)	2,7	45,7 (13)	2,3	0,9	21,8 (6)	0,3	4,8 (1)				
F 1988	22,1	7,2	30,4	5,1	6,1	21,0		2,2	3,3	1,2		
K: 1989	24,1 (7)	2,9	40,7 (13)	2,9	2,8	18,5 (5)						
F: 1990	30,9	4,6	26,3	10,2	3,2	17,5	0,6	1,3	4,2	1,4		
K: 1993	19,9 (6)	4,0 (1)	43,1 (12)	10,0 (3)	2,5	13,8 (3)						
F 1994	25,3	7,4	26,3	15,4	4,8	16,3			3,1	1,1		
K: 1997	18,9 (5)	6,3 (1)	41,4 (12)	9,7 (2)	5,8 (1)	15,8 (4)						
F 1998	27,6	8,0	16,6	18,3	7,6	15,7			4,5	1,7		
K: 2001	18,0 (5)	6,9 (1)	45,8 (13)	9,8 (2)	3,6 (1)	13,6 (3)						
F 2001	23,7	10,5	16,6	22,8	8,4	13,3			3,2	1,3		
K: 2005	17,1 (5)	9,7 (2)	45,7 (13)	5,8 (1)	3,5	17,4 (4)						
F: 2005	20,1	19,1	17,4	19,4	9,1	13,9				0,9		
F: 2007	21,2	10,0	16,6	15,4	8,9	22,3				0,5	5,1	

	Soc.	Rad.	Kons.	V	Z/DF	Vf.	Rets.	Alt.	CD	Krf	LA	NB
K: 2009	19,8 (6)	6,0 (1)	40,0 (12)	5,5 (1)	3,7	24,8 (5)					0,3	
F: 2011	16,6	18,8	9,7	17,9	7,0	22,7				0,3	7,0	
K: 2013	17,6 (4)	9,5 (2)	35,9 (10)	7,5 (2)	4,0 (1)	20,3 (5)					5,1 (1)	
F: 2015	21,8	11,1	5,9	12,8	9,6	18,6		9,6		0,3	10,7	
K: 2017	16,6 (4)	9,8 (3)	37,4 (11)	6,4 (1)	2,2	18,4 (4)		5,6 (1)		3,8 (1)	0,6	
F: 2019	15,7	17,8	9,6		3,7	22,9		5,1		0,8	2,9	1,4
K: 2021	17,0 (5)	9,3 (3)	40,3 (13)	5,9 (1)	0,7	22,3 (7)		0,8		0,2	1,3	0,8

Bemærkning: F: Folketingsvalg. K: Kommunalvalg. Soc: Socialdemokratiet. Rad: Det radikale Venstre. Kons: Det konservative Folkeparti. Z: Fremskridtspartiet (1973- 1997). DF: Dansk Folkeparti (1998-2021). Vf: Venstrefløjen: Danmarks Kommunistiske Parti (1973-1990), Socialistisk Folkeparti (1973-2021). Venstresocialisterne (1973-1990) og Enhedslisten (1990-2021). Alt: De grønne (1985, 1988 og 1990) og Alternativet (2015-2021). Rets: Retsforbundet. CD: Centrum Demokraterne. Krf: Kristeligt Folkeparti. LA: Liberal Alliance. NB: Nye Borgerlige. Tal i parentes angiver mandater i Frederiksberg Kommunalbestyrelse.

delig erhvervsbeskæftigelse, samt et større kommunalt plejehjemsbyggeri, der fulgte af de ældre generationers større andel af befolkningen. Hertil føjede sig betydelige saneringer og senere byfornyelser, der blev konsekvensen af byens ældre og delvist nedslidt boligmasse.

Med de mange opgaver, som Frederiksberg Kommune måtte overtage og selv løftede, øgedes antallet af kommunalt ansatte fra 4.100 i 1970 til knapt 6.000 i 1990 og de kommunale udgifter. Følgen blev en stigning i den kommunale skatteprocent fra 11 procent i 1970, over 15,0 i 1974 til 29,6 i 1999. Heraf hidrørte de 11,5 procent dog fra de amtskommunale udgifter.²¹

Årtierne omkring årtusindeskiftet

Blev perioden frem til 1990 kendetegnet af såvel afindustrialisering, afvanding til forstæderne, en stadig større andel af ældre og et voldsomt fald i indbyggertallet, blev årtierne omkring årtusindeskiftet præget af en stærkt forskelligartet udvikling i det frederiksbergske bysamfund. Vilkårene for kommunalpolitikken og dens aktører forandrede.

Med udsving viste Socialdemokratiets vælgerandele ved de frederiksbergske folketingsvalg i 1990'erne og i den første del af 00'erne endnu en vis faldende tendens i forhold til de foregående årtier. Socialdemokraternes stemmetab kunne venstrefløjen ikke opveje, fordi venstreradikaliseringen klingede af. De radikales vælgerandele mindskedes. Forskellen mellem henholdsvis den røde og blå blok indsnævredes til de borgerliges favør.²² Resultatet blev, at rød blok havde et marginalt flertal af de frederiksbergske folketingsvalgstemmer i nogle valgperioder og blå blok et tilsvarende i andre.

En medvirkende årsag til indsnævringen af forskellen mellem opbakningen til blokkene var, at Frederiksberg, sammenlignet med København, stadig havde en noget større andel af selvstændige og lønmodtagere på højere niveauer og tilsvarende en lavere af lønmodtagere på grundniveau; arbejdere og lavest placerede og gagerede funktionærer (Tabel 6).

Tendenserne ved folketingsvalgene slog forsat ikke igennem vedkommunalvalgene. Med den forsatte frederiksbergske lokalpolitisering og en nærmest personificering heraf ved den meget markante og landskendte borgmester Mads Lebech (2000-2008), lykkedes det for Det konservative Folkeparti ved kommunalvalgene at opnå stigende vælgerandele. Det var ganske vist ikke samme meget høje vælgerandele som tidligere, men nok til at sikre Det konservative Folkeparti borgmesterposten med et flertal af rene konservative mandater i nogle perioder og med de afgørende mandater, som Venstre kunne bidrage med i andre.

Den socialdemokratiske valgbus ved kommunalvalget i 1978. I busen står spidskandidaten Kristian Albertsen og foran fra venstre: Anders Kaare Frederiksen og Sven Bjørn (Frederiksberg Stadsarkiv: 2/1-733).

Tabel 6. Befolkningens fordeling for socioøkonomiske grupper, 2000-2019, Frederiksberg og Københavns Kommune.²³

	Frederiksberg Kommune			Københavns Kommune		
	2000	2010	2019	2000	2010	2019
Selvstændige/ direktører	8,0	11,0	10,1	7,4	7,0	6,4
Lønmodtagere på ledelsesniveau	3,6	3,2	3,5	2,0	4,3	4,8
Lønmodtagere på højniveau	28,0	22,2	36,7	21,1	26,2	40,2
Lønmodtagere på mellemniveau	23,3	24,3	11,4	20,7	25,3	12,9
Lønmodtagere på grundniveau	37,1	39,3	38,3	48,8	37,2	35,7
Total	100	100	100	100	100	100

I forhold til det skred til borgerlig side, som kendetegnede folketings- og kommunalvalgene på Frederiksberg i 1990'erne og den første del af 2000'erne, betegnede den følgende årrække et signifikant brud. Selv om Socialdemokratiet på ny måtte notere en svækkelse ved folketingsvalgene i den sidste del af 2000'erne og i den følgende tiårsperiode, kunne venstrefløjen og Det radikale Venstre til gengæld modvirke dette stemmetab. Resultatet blev, at den røde blok efter de frederiksbergske folketingsvalg kunne forstærke flertallet, samtidig med at blå bloks vælgerandel mindskedes.

Årsagerne hertil skulle søges i, at det frederiksbergske bysamfund havde ændret sig i løbet af 2000'erne. De københavnske byomdannelser slog for alvor slog igennem, og København fik en større tiltrækningskraft. Det gjaldt ikke mindst ekspanderende erhverv og lønmodtagere på højere niveauer. De samme lønmodtagergrupper kom derfor til at udgøre en mindre andel af befolkningen på Frederiksberg. Til gengæld kom så lønmodtagere på grundniveau til at udgøre en større befolkningsandel end i København. Det var disse forskydninger af Frederiksbergs sociale sammensætning, der sammen med finanskrisen, det stærkt forøgede fokus på miljøudfordringerne og den derved svækkede tiltro til den mindre regulerede markedsøkonomi, der gjorde den frederiksbergske befolkning modtagelig for den nyradikalisering, der også kom til at præge landets største byer.

Hertil kom, at Frederiksbergs, i lighed med Københavns, stigende befolkningstal blev generet af en tilflytning af yngre fra den såkaldte kreative klasse,

der netop søgte til denne indre del af hovedstadsmetropolen, som følge af koncentrationen af erhvervsorienteret privat og offentlig serviceproduktion.²⁴ Derved fik det frederiksborgske bysamfund store og stadig større befolkningsgrupper, ofte børnefamilier, der krævede velfærdsydelse og miljømæssige tiltag, men som ikke havde samme lokale binding til det særegne frederiksborgske.

På den baggrund trak Det konservative Folkeparti på ny det lokalpolitiserende kort. I et interview til TV 2 Lorry op til 2017-kommunalvalget, konstaterede den siddende borgmester Jørgen Glenthøj: "Målet for mig som borgmester er, at vi har en by for alle borgere. Der er løbende inddragelse af alle partier. Socialkonservativ betyder, at vi holder hovedet koldt og hjertet varmt". Glenthøj afsluttede interviewet med at betegne Frederiksberg som en "moderne landsby midt i en metropol" og bemærkede at: "Frederiksberg har skabt sin egen identitet med de mange træer. Vi holder gaderne rene og fri for graffiti. Det gør en forskel, at vi har skabt en tryk og grøn oase".²⁵

Med de konservatives afpuddning og, med vægt på miljøaspektet, modernisering af Frederiksborgs særlige profil lykkedes det i den sidste del af 2000'erne og de følgende år at opnå vælgerandelene op på mellem 36-40 procent. Det skete i takt med, at de distancerede sig fra moderpartiet ved at betegne sig som "Frederiksberg-konservative". Vælgerandelen var dog væsentlig mindre end tidligere. De Konservatives gode kommunalvalg havde den sideeffekt, at de øvrige borgerlige partier fik betydelig lavere vælgerandele.

Mens Socialdemokratiet tidligere havde været sårbart over for den konservative lokalpolitiserings, blev partiet det i mindre grad fra slutningen 2000'erne, hvorved dets vælgerandele på mellem 17-20 procent lagde sig ganske tæt på resultat af de frederiksborgske folketingsvalg. Med de radikale vælgerandele og venstrefløjen på mellem 18-25 procent mindskedes afstanden mellem den andel af stemmerne, som rød og blå blok fik hver for sig. Resultatet blev, at der ved kommunalvalget i 2021 opnåedes et rødt flertal.

Forandringer med konsensus

I årtierne frem mod 2022 blev Frederiksborgs kommunalpolitik forsat præget af samarbejdspolitik. Som vanligt måtte borgmesterstyret tage det nødvendige hensyn til oppositionen. Det skyldtes ikke mindst de markante forskelle mellem folketings- og kommunalvalg.

Borgmestrene valgtes uden afstemning, og budgetaftalerne blev overvejende gennemført enten ved brede forlig eller i enstemmighed. Herudover blev størsteparten af periodens talrige indstillinger tiltrådt af alle partier i kommunalbestyrelsen. Det drejede sig blandt andet om udbygning af det kommunale velfærdssystem på børne-, ungdoms-, familie-, uddannelses- og

kulturområderne. Derudover herskede der også bred enighed om Frederiksbergs deltagelse i først Ørestadsselskabet og siden Metroselskabet. De selskabskonstruktioner var forudsætningen for, at Frederiksberg blev integreret i hovedstadens samlede og stadig mere udbyggede metronet, og at byens tiloversblevne erhvervs- og infrastrukturområder omdannedes til de nye områder med bolig-, institutions- og kontorbyggeri. Det var afgørende rammebetingelser for de serviceproducerede erhverv, tiltrækning af arbejdskraft til disse og det stigende folketal, der udgjorde grundlaget for den stærkt forbedrede økonomi, Frederiksberg Kommune fik i perioden.

Med opløsningen af Hovedstadsrådet i 1990 tilbageførtes de regionsopgaver, som rådet havde varetaget, til hovedstadsmetropolens fem amtskommunale enheder, og dermed også til Frederiksberg Kommune. Den måtte tilpasse sin trafik-, forsynings- og miljøplanlægning til det regionale niveau, som hele hovedstadsmetropolen udgjorde som en byregion samtidig med, at den sammen med de øvrige fire amtskommunale parter måtte forsætte driften af dele af den kollektive trafik gennem et omstrukturert HT. Da Hovedstadsrådet med sin regionale sygehusplanlægning ikke nåede frem til et ensartet, sammenhængende og rationelt organiseret hospitalsvæsen, måtte Frederiksberg Kommune sammen med Københavns Kommune og staten i 1995 oprette Hovedstadens Sygehusfællesskab (HS), der overtog de to kommuners hospitaler og Rigshospitalet.

Med oprettelsen af Hovedstadens Udviklingsråd (HUR) i år 2000 overførtes nogle af de kommunale regionsopgaverne, blandt andet HT, ganske vist hertil, men allerede ved 2007-strukturreformen opløste det amtskommunale niveau og dermed også HUR. Uden den tidligere regionale planstyring overførtes herfra en række opgaver til kommunerne, mens sygehusvæsenet, og dermed også HS, den kollektive trafik og andre mindre regionale opgaver tillagdes nyoprettede regioner. I Østdanmark var det Region Hovedstaden og Region Sjælland, der uhensigtsmæssigt delte hovedstadsmetropolen i to.

På nær afgivelse af gymnasieområdet til selvejende statsinstitutioner medførte 2007-strukturreformen ikke de store forandringer, da Frederiksberg og Københavns kommuner som centralkommuner i forvejen havde varetaget amtskommunale opgaver. Det gjorde til gengæld afhængigheden af Københavns vandmonopol, implementeringen af den varmeplanlægning, Hovedstadsrådet nåede at gennemføre, og de omlægninger på elektricitetsforsyningsområdet, der fulgte af den yderligere europæiske integration gennem EU.²⁶

Konklusion

Med de spørgsmål, der stilledes op til 2021-kommunalvalget, har denne artikel sat fokus på "Det røde Frederiksberg". Det er en hidtil ufortalt historie om, hvilken meget stor opbakning de partier, vi i dag ser som en del af rød blok, fik ved de frederiksborgske folketingsvalg fra slutningen af det 19. århundrede, gennem det efterfølgende og siden efter årtusindeskiftet.

Det er også historien om, hvorledes Det konservative Folkeparti, efter en kort periode med rødt flertal i kommunalbestyrelsen omkring århundredskiftet, forsøgte og lykkedes med at inddæmme det røde flertal, der som konsekvens af Frederiksborgs bymæssige karakter tegnede sig ved langt størsteparten af de efterfølgende frederiksborgske folketingsvalg.

Det skete dels ved at lokalpolitiserer den frederiksborgske kommunalpolitik ved at referere til risikoen for indlemmelse af Frederiksborg i København og til de senere kommunale centraliseringer, som først det socialdemokratiske København og senere socialdemokratiske regeringer blev eksponent for. Dels ved at føre en konsensusøgende og over for den røde opposition imødekomende socialkonservativ kommunalpolitik.

De Konservatives strategi lykkedes, og den røde blok kunne ikke udnytte sin landspolitiske styrke. Under indtryk af det svagere kommunale potentiale måtte den kommunale oppositions indordne sig flertallet og anlægge en konsensuslinje for at opnå indflydelse. Behovet for konsensus fra begge sider betød, at Frederiksborg op gennem det meste af det 20. århundrede fik en velfærdskommune, der i store træk ikke adskilte sig fra den, der opbyggedes i det socialdemokratiske København og i hovedstadsområdets vest- og nordvestegne og Køge Bugt-området.

En frederiksborgsk velfærdskommune, hvis udviklingshistorie havde parallelle træk med den, der opbyggedes i Lyngby-Taarbæk Kommune. Her havde man et langvarigt socialdemokratisk flertal og fra 1950 et tilsvarende konsensusøgende konservativt bystyre. Men Frederiksborg adskilte sig markant fra de øvrige eksklusive naturforstæder i hovedstadsmetropolens Nordøstegn. Her havde de borgerlige partier en solid majoritet ved lokale både folketings- og kommunalvalg. De udgjorde en socialt segregerende forstadsform for de højeste indkomslag, hvor arealer til erhverv og almenyttigt boligbyggeri indskrænkedes mest muligt, og hvor vidtstrakte villakvarterer med store grunde for store villaer omgivet af omfattende grønne områder blev kendetegnende. Det var attraktioner, som disse forstæder havde fra naturens hånd, men som de stedlige kommuner, for forsæt at kunne tiltrække hovedstadsmetropolens mest privilegerede, forstærkede ved at få gennemført supplerede lokale naturfredninger.

Som en udløber af økonomiens internationalisering efter den nye geoøko-

nomiske og politiske verdensorden, der voksede frem efter 1990, fik Europas byregioner og dermed også det danske hovedstadsmetropol nye vækstbetingelser. Med omfattende udbygninger af den kollektive trafik og byomdannelser, fik hovedstadsmetropolens centralby, København-Frederiksberg, nye og særlige forudsætninger for vækst. Til gengæld sakkede metropolens forstæder og omliggende købstadsring, der i efterkrigstiden havde været vækstdrivende, bag ud med eksisterende eller ny højt specialiseret industri og transport-, lager- og logistikvirksomhed og med deraf følgende langt flere lønmodtagere på grundniveau og svagere indkomstudvikling.

For hovedstadsmetropolens centralby førte den erhvervs- og befolkningsmæssige transformation og de markante forandringer i byrummet til, at København og Frederiksberg i langt højere grad udviklede sig i samme retning og fik stort set samme befolkningssammensætning. En udviklingstendens, der i stigende grad udjævnede de hidtidige københavnske og frederiksbergske forskelle, og i løbet af 2000'erne og den følgende årrække også åbnede de frederiksbergske folketings- og kommunevalg for den venstreradikalisering, der kendetegnede København, og samtidig vanskeliggjorde de konservatives særlige lokalpolitisering. Med det resultat, at den røde blok ikke blot fik en større majoritet ved de frederiksbergske folketingsvalg, men som også i stigende grad mindskede forskellen mellem de vælgerandele, som rød og blå blok opnåede ved kommunalvalgene. Det blev udslagsgivende for, at den røde blok i 2017 for første gang i mere end 100 år kun var få hundrede stemmer fra at kunne danne flertal. Missionen lykkedes endeligt med en noget større margin efter 2021-kommunalvalget, hvor en socialdemokrat overtog borgmesterposten med en radikale spidskandidat på en stærkt opgraderet post som første viceborgmester.

Om denne relativt kortvarige udviklingstendens vil holde ved på den lidt længere bane, er svært at afgøre. Den internationale økonomiske vækstdynamik og de forandringstræk, der kendetegner byregioner og særlig deres centralbyer, peger i den retning og vil samtidig, trods Frederiksbergs aktuelt fortsat indiskutable særlige træk og værdier, gøre det vanskeliggøre at fastholde billedet af den særlige frederiksbergske profil. Et forhold, der vil vanskeliggøre de Frederiksberg-konservatives meget langvarige særlige frederiksbergske lokalpolitisering. Omvendt er Frederiksbergs kommunalvalg med de forandringer, der har præget bysamfundet, blevet mere sårbar i forhold til den såkaldte landspolitiske tendens, hvilket indikere, at byen fremover antagelig vil få borgmestre af forskellig partifarve.

Noter

1. Artiklen baseres til en vis grad på dele af forfatterens forskningsmæssige forfatterskab, men inddrager herudover anden forskningslitteratur, Frederiksberg Kommunalbestyrelses trykte forhandlinger, samtidigt dagbladsmateriale samt en række nye statistiske undersøgelser.
2. F.s.v.a. natvægterstaten som statsform henvises til: Henning Bro: *Hovedstadsmetropolen – den danske byregion. Regionale rammebetingelser for det danske hovedstadsområdes funktion som en byregion 1850-1990*, [udgives i efteråret 2022 af Forlaget Frydenlund. Under bedømmelse af bedømmelsesudvalg med henblik på forsvar for den filosofiske doktorgrad, Københavns Universitet], s. 128-130.
3. Henning Bro og Helga Mohr: *Frederiksberg Kommune 1858-2008*, Frederiksberg 2008, s. 30-128 og 177-209.
4. *Berlingske Tidende*, 2.-3. januar 1890; *Politiken*, 1. januar 1890; *Morgenposten*, 1.-5. januar 1884, *Berlingske Tidende*, 3. og 5. januar 1887; *Dagbladet*, 1. januar 1884; Helge Larsen: *Fra liberalisme til radikalisme*, Odense 1985, s. 11-19; Oluf Bertolt m.fl.: *En bygning vi rejser*, bd. 1, København 1954, s. 101-261; Alfred Bindlev: *Konservatismens historie i Danmark 1848-1936*, bd. 1, Odense 1936, s. 175-472; *Berlingske Tidende*, 25. og 29.-30. marts 1892, 2.-3. januar 1893, 2.-4. og 5.-7., 11. og 14. januar 1896, 4.-5. januar 1898; og Bro og Mohr 2008, s. 188-195 og 539-542.
5. F.s.v.a. socialhjælpsstaten som statsform henvises til: Bro [2022], s. 130-133.
6. Bro og Mohr 2008, s. 192-195.
7. Frederiksberg Kommune: Kommunalbestyrelsens Forhandlinger. 1906/07, s. 340
8. *Politiken*, 3. januar 1902.
9. Frederiksberg Kommune: Kommunalbestyrelsens Forhandlinger. 1907/08, KFB, s. 12
10. Bro og Mohr 2008, s. 80-88, 106-112, 114-118, 276-277, 279-298, 320-328, 348-350, 356-363, 367-373 og 440-443.
11. Bro og Mohr 2008, s. 32-35, 46-47, 59-57, 229-232, 239-245, 253-254, 259-262.
12. Bro og Mohr 2008; *Statistiske Meddelelser*, 4 r., 31 bd., 1909, s. 26, 4 r., 35 bd., 1910, s. 22, 4 r., 42 bd., 1913, s. 26 og 4 r., 48 bd., 1915, s. 12; *Statistiske Oplysninger om København og Frederiksberg*, 1931-1918, s. 255; *Statistiske Årbog for København, Frederiksberg m.v.*, 1920, s. 149, 1924, s. 164, 1926, s. 165, 1929, s. 175, 1932, s. 176, 1935, s. 201, 1939, s. 203, 1943, s. 211, 1945, s. 223, 1946, s. 225, 1950, s. 211, 1953, s. 192, 1957, s. 187, 1960, s. 185, 1964, s. 186, 1966, s. 195, 1968, s. 196, 1972, s. 271.
13. Bro og Mohr 2008, s. 220 og 222.
14. Bro og Mohr 2008, s. 223 og 228.
15. Både den historiske statistik, men også den politologiske litteratur, har dokumenteret, at valgdeltagelsen ved kommunalvalg var lavere end ved folketingsvalg, mindre for mænd end kvinder og faldende med faldende indkomst. Forhold, der almindeligvis medførte, at arbejderklassen og ligestillede sociale lag opnåede en relativt mindre andel af stemmerne ved både folketings- og kommunalvalg, end disse sociale gruppers befolkningsandel repræsenterede. Forhold, der på Frederiksberg, med den betydelige andel af selvstændige og direktører, bevirkede, at kvinderne fra disse lag fik en højere valgdeltagelse end tilsvarende fra arbejderklassen og lign. Ved de frederiksbergiske kommunalvalg, hvor forskellene mellem de konservative og den socialdemokratisk-radikale fællesliste var marginale i perioden 1909-1933, medvirkede det til, at Det konservative Folkeparti kunne fastholde flertallet i denne periode.
16. Kommunalundersøgelsen fra 1970 opererede i denne forbindelse med begrebet lokalpolitiserede partier, såfremt landspolitiske partier eller lokallister ved kommunalvalg kunne mobilisere omkring 10 procent flere vælgere end ved samtidige folketingsvalg, jf.: "Er det politiske liv domineret af folketingspartier?", *Danske Kommuner*, 1972/73, nr.

- 5., s. 9-14; *Lokalsamfund og Landspolitiseringen*, Rapport, KL, s. 1971; Lars Bugge Andersen, Henrik Toft Jensen, Viggo Plum og Søren Villadsen: *Lokalsamfund og lokalpolitiserings. Vælgeradfærd og politisk rekruttering i danske Kommuner*, 2. del bd. 2., 1970, s. 334-437.
17. Filmen kan ses på <https://stadsarkivet.frederiksberg.dk/video/frederiksberg-en-i-byen> og udkastet til dens oprindelige manuskript blev gennemlæst og ændret af den konservative borgmester Arne Stæhr Johansen. Ændringer, der tonedes i den retning, som de konservative ønskede Frederiksberg skulle fremstå.
18. Citater fra *Betænkning. Hovedstadsreformudvalget*, 1971, s. 41.
19. Bro og Mohr 2008, s. 547-555.
20. De kommunale beboelsesejendomme, der var opført under Første Verdenskrig og i 1920'erne, omfattede mere end 2.000 lejligheder. Da boligmanglen klingede kortvarigt af i slutningen af 20'erne, var det konservative flertal sindet til at sælge beboelsesejendommene til private, men med den massive socialdemokratiske modstand blev løsningen dannelsen af et almennyttigt boligselskab, Frederiksberg Boligselskab, som efterfølgende overtog ejendommene og selv og sammen med sit datterselskab, Frederiksberg forenede Boligselskaber, siden opførte en betydelig del af Frederiksbergs betragtelige offentligt støttede sociale boligbyggeri.
21. Bro og Mohr 2008, s. 231-232, 237-251, 253-258, 259-268, 271-274, 276-302, 304-308, 311-328, 348-387, 411-427, 442-461 og 559-563.
22. Bro og Mohr 2008, s. 232-237, 251-253, 258-259, 261-262, 268-271, 274-276, 302-304, 308-320, 328-348, 387-410, 427-439, 460-462, 468-471 og 566-568.
23. *Folke- og boligtælling*, 1970, A 15, s. 42 og 1981, A 1, s. 70; *Statistiske Årbog for København, Frederiksberg m.m.*, 1991, s. 103.
24. *Statistiske Årbog for København, Frederiksberg m.v.*, 1974, s. 250 og 260, 1976, s. 258, 1978, s. 224 og 235, 1980, s. 236, 1982, s. 230 og 369, 1985, s. 379, 1989, s. 218 og 390, 1990, s. 212, 1991, s. 213-214, 1995, s. 228 og 238-239. 1999, s. 226-227 samt statistikbanken.dk.
25. Bro og Mohr 2008, s. 638-671 og 678-681.
26. Efter de mere ustabile parlamentariske grundlag bag regeringsdannelserne i den sidste efterkrigstid, og de mere stabile, der opnåedes i årtierne omkring årtusinde, blev det almindeligt at arbejde med: Dels en såkaldt rød blok omfattende: Socialdemokratiet, venstrefløjen, Det radikale Venstre og langt senere Alternativet. Dels en blå blok bestående af: Det konservative Folkeparti, Venstre, første Fremskridtspartiet og fra midten af 90'erne siden Dansk Folkeparti (DF) samt de øvrige borgerlige partier: Først Centrum Demokraterne og Kristeligt Folkeparti og langt senere sidstnævnte og Liberal Alliance (LA) og Nye Borgerlige (NB).
27. Statistikbanken.dk, Danmarks Statistik.
28. https://www.djoef-forlag.dk/openaccess/samf/samfdocs/2006/2006_2/samf_2006_2_6.pdf
<https://www.mm.dk/pdffiles/3c21b-12200802.pdf>
<https://piopio.dk/ny-undersoegelse-klassebevidstheden-er-stort-set-den-samme-som-60-aar-siden>
<https://modkraft.dk/artikel/det-nye-klassesamfund-prekariatet-og-den-nye-kreative-klasse>
<https://frikultur.dk/2013/05/hvad-kaemper-den-kreative-klasse-for/index.html>
29. <https://www.tv2lorry.dk/kv17/borgmester-tilfredse-borgere-vi-har-skabt-en-gron-oase>
30. Bro og Mohr 2008, s. 638-671, 678-681 og 691-708; Henning Bro: Fra regional plan til regional planløshed, *Metropol*, 2, 2021, s. 45-138.

Abstract

Henning Bro: "Red Frederiksberg", *Arbejderhistorie*, 2, 2022, pp. 33-63.

The Danish capital city is in reality composed of two towns (Copenhagen and Frederiksberg) and is at the same time the central urban area in the capital's metropolitan area. While Copenhagen had a social democratic administration from 1917, Frederiksberg had a conservative one since 1909. It therefore caused something of a national media sensation when this 'crown jewel' slipped from the grip of the conservative party in the 2021 municipal elections. A voter and mandate-wise majority of the social democrats and other centre and left parties gave their backing to a social democratic mayor – a system change that naturally enough raised the question of why the conservatives had been able to hold power in Frederiksberg while at the same time Copenhagen and the greater part of the country's other towns got social democratic rule. This paradox is not lessened by the fact that the social democrats and centre and left parties, that constituted the parliamentary basis for the social democratic administrations in the 20th century and up until 2019, achieved a majority of the votes in the parliamentary elections in Frederiksberg, while the conservatives during the same period won a majority of votes to the Frederiksberg municipal council. It was the ability of the conservatives to locally politicize the municipal independence of Frederiksberg, threatened several times by social democratic Copenhagen, that lay behind their success. However, as the social democrats, centre and left parties simultaneously composed a substantial minority on the municipal council, the conservatives were forced to indulge this opposition. The result was, to a significant degree, that Frederiksberg became a welfare municipality in line with Copenhagen and most of its suburban districts and the larger towns nationally. Due to the considerable influx of new people, which Frederiksberg experienced in the years at the turn of the century, the conservatives found it increasingly difficult to maintain the cause of Frederiksberg's independence or special character. Together with the leftwing radicalization of the time this contributed to a disintegration of the majority behind the conservatives' rule, which finally completely evaporated in the 2021 municipal elections.

Henning Bro, ph.d.
Stadsarkivar em. MSO/Byhistorisk Konsulent
Frederiksberg Stadsarkiv
Hebr02@frederiksberg.dk